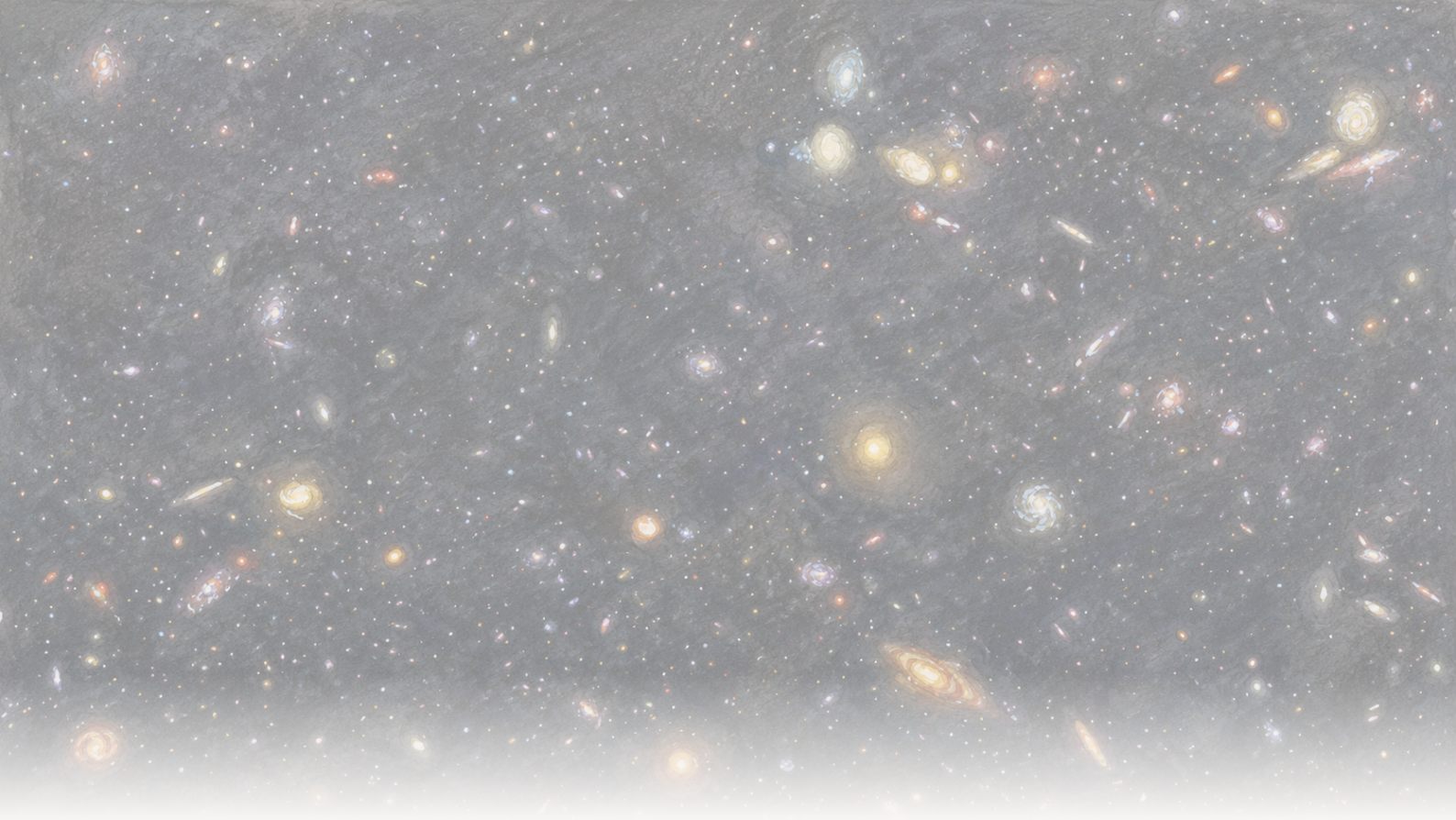

The Clean Paper

WHAT THE PAPER SAYS · WHAT IT DOESN'T · WHY IT MATTERS

Galaksi ya mbali zaidi hadi sasa iliyonaswa ikivuja mwanga wake wa ionishi

Wanaastronomia walitumia JWST na Hubble kuona moja kwa moja urujuanimno ionishi unaotoroka kutoka galaksi moja takribani miaka milioni 250 baada ya reionization ya ulimwengu — uvujaji wa mbali zaidi wa aina hii uliowahi kuonekana moja kwa moja. Escape fraction ya 50–100% ina msingi halisi lakini imejengwa upya kwa modeli, si kupimwa moja kwa moja; matokeo tulivu zaidi ni jaribio la kwanza katika redshift kubwa la jinsi ya kutambua uvujaji pale ambapo hauwezi tena kuonekana moja kwa moja.

Written by Vera Rubin · Cross-checked by Cinzia Vaglio and Lucio Vaglio · Edited by Michele Renda · Figures by Nova Vela · AI-assisted, human-reviewed

Paper: *MXDFz4.4: A LyC emitter 250 Myr after the epoch of reionization and a first test of Lyman-alpha morphology as a tracer of LyC escape at high redshift*, Ilias Goovaerts, Marc Rafelski, Alexander Beckett, Grecco Oyarzun, Annalisa Citro, Farhanul Hasan, Kalina V. Nedkova, Calum Hawcroft, Anton M. Koekemoer, Mitchell Revalski, Matthew J. Hayes, Claudia Scarlata, Ray A. Lucas, Norman A. Grogin, David V. Stark, Paolo Sun, Nor Pirzkal, and Louis-Gregory Strolger, The Astrophysical Journal (accepted, 2026) · DOI: 10.3847/1538-4357/ae75b0

Mwanga ulioondoa ukungu

Kwa mamia kadhaa ya mamilioni ya miaka ya kwanza, ulimwengu haukupitisha mwanga kwa urahisi. Nafasi ilikuwa imejaa hidrojeni isiyo na chaji — atomi ambazo elektroni zake bado zilikuwa zimefungamana nazo — na hidrojeni hiyo hunyonya kwa ufanisi mkubwa mwanga wa urujuanimno *unaoweza kuionisha*: mwanga wa urefu mfupi wa wimbi, chini ya ångström 912 (kile kinachoitwa *Lyman limit*), wenye nishati ya kutosha kuiondoa elektroni kutoka kwenye atomi ya hidrojeni. Si urujuanimno wote hufanya hivyo — urujuanimno wa urefu mrefu zaidi wa wimbi haunyonywi kwa namna ileile, na tunaona kiasi kikubwa kutoka galaksi za mapema — hivyo ni mwanga huu wa ionishi hasa ambao ulimwengu mchanga uliuzuia. Kisha, katika takribani miaka bilioni iliyofuata, kitu fulani kilijaza anga kwa mwanga wa kutosha kuondoa tena elektroni hizo, kuionisha hidrojeni na kuruhusu mwanga kusafiri kwa uhuru. Wanaastronomia huita kipindi hiki *epoch of reionization*, kipindi cha uionishaji upya, na washukiwa wakuu ni galaksi za kwanza: nyota zake moto, kubwa na za muda mfupi hutoa urujuanimno mwingi wa ionishi, na kama kiasi cha kutosha kiliweza kutoka hadi nafasi kati ya galaksi, huenda ndicho kilichofanya kazi hiyo.

Tatizo liko katika neno *kutoka*. Mwanga mwingi wa ionishi unaozalishwa ndani ya galaksi hautoki kamwe — hunyonywa na hidrojeni ileile ndani ya galaksi ambayo nyota zinajaribu kuionisha. Ni sehemu fulani tu inayovuja kwenda angani, na sehemu hiyo, *escape fraction* au sehemu ya mwanga inayotoroka, ndiyo namba ngumu zaidi kubainisha katika simulizi hili lote. Zaidi ya hayo, wakati wa reionization yenyewe mwanga huo uliovuja karibu hauwezekani kuuona: ukungu wa hidrojeni kati ya galaksi ambao mwanga huo unasaidia kuondoa huunywa muda mrefu kabla haujatufikia. Kwa hiyo, ili kuchunguza uvujaji huo, wanaastronomia hulazimika kuangalia galaksi za muda mfupi *baada* ya ukungu kuondoka — zilizo karibu vya kutosha na kipindi hicho ili zitumike kama mifano mbadala.

Timu iliyoongozwa na Ilias Goovaerts sasa imeona uvujaji huo karibu zaidi na kipindi hicho kuliko ilivyowahi kuonekana moja kwa moja. Kwa kutumia picha za kina kutoka Hubble na JWST, wanaripoti galaksi moja hafifu — yenye jina la katalogi MXDFz4.4 — ambayo urujuanimno wake wa ionishi unaotoroka unaonekana kama doa dogo la mwanga katika kichujio kimoja cha Hubble. Galaksi hiyo iko katika redshift 4.442, takribani miaka milioni 250 baada ya reionization kuisha: ndiyo galaksi ya mbali zaidi ambayo uvujaji huu umeonekana moja kwa moja hadi sasa.

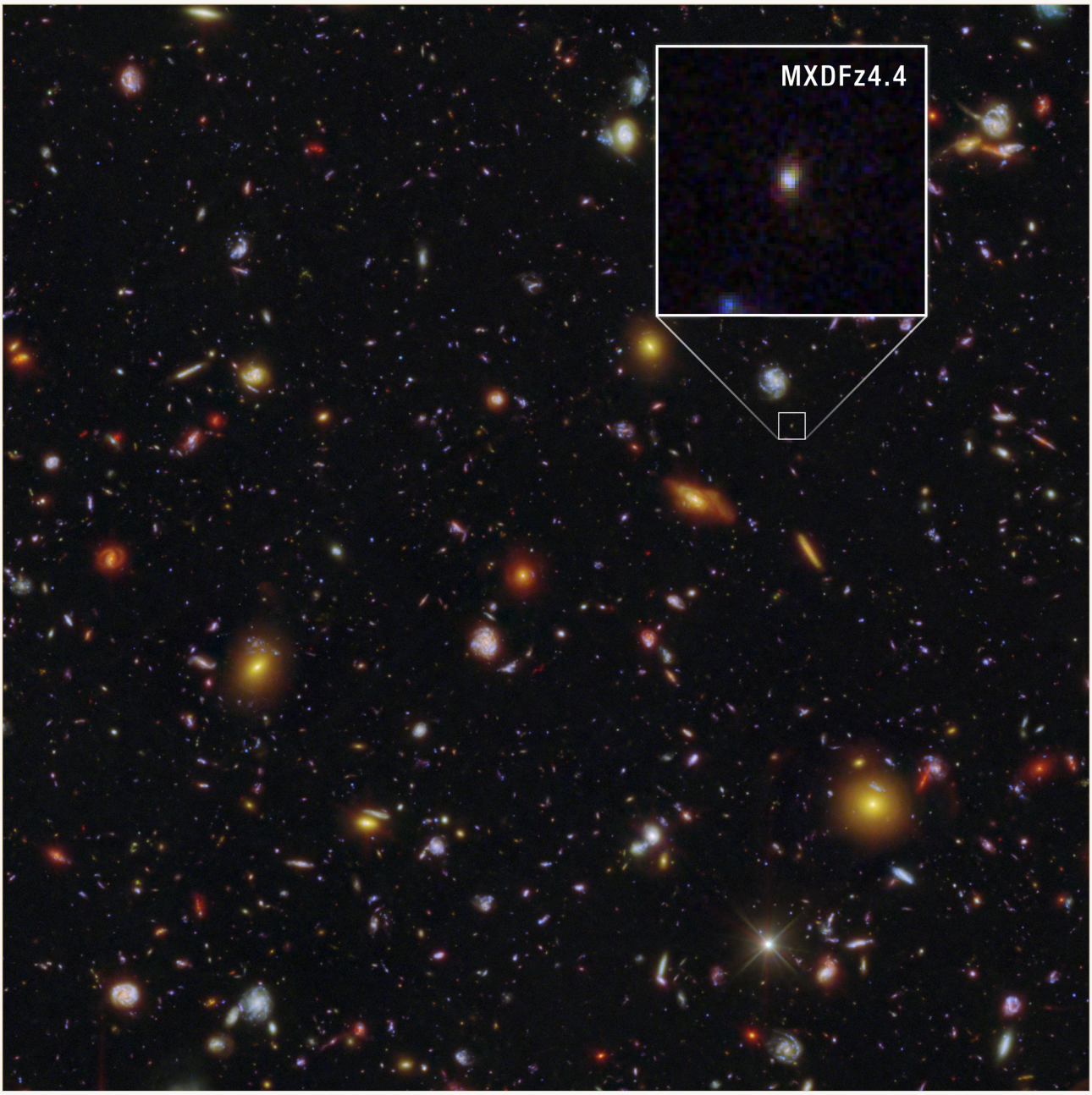

MXDFz4.4 (imekuzwa kwenye kisanduku cha ndani) ni doa hafifu katika picha hii ya kina ya Hubble na JWST — galaksi ya mbali zaidi ambayo hadi sasa imeonekana moja kwa moja ikivuja urujuanimno wake wa ionishi, takribani miaka milioni 250 baada ya reionization ya ulimwengu kuisha.

NASA, ESA, CSA, STScI, Ilias Goovaerts (STScI), Marc Rafelski (STScI, JHU), Anton Koekemoer (STScI); Image Processing: Alyssa Pagan (STScI) CC BY 4.0

Namba ambayo huenda ikanukuliwa zaidi kutoka kwenye utafiti huu ni escape fraction, na ni kubwa — mahali fulani kati ya nusu na karibu mwanga wote wa ionishi wa galaksi. Namba hiyo ina msingi halisi, lakini ni muhimu kuelewa maana ya "halisi" hapa. Haikusomwa moja kwa moja kutoka kwenye picha; ilijengwa upya kupitia mlolongo wa modeli, na upana wa masafa yake una sababu ya msingi. Simulizi lenye manufaa zaidi lina sehemu mbili: kile uvujaji mmoja ulioonekana unaweza na usichoweza kutuambia, na matokeo ya pili tulivu zaidi — jaribio la kwanza, katika umbali huu wa zamani, la kulinganisha njia *isiyo ya moja kwa moja* ya kutambua uvujaji na njia ya moja kwa moja, kabla njia hiyo ya moja kwa moja haijaacha kufanya kazi kabisa.

Escape fraction ni nini, na kwa nini ni vigumu sana kuikadiria

Nyota — hasa zile kubwa zaidi, moto zaidi na changa zaidi — hutoa urujuanimno wenye nishati ya kutosha kung'oa elektroni kutoka kwenye atomi za hidrojeni. Wanaastronomia huiita mionzi ionishi, au, katika urefu wa mawimbi unaohusika hapa, mwanga wa *Lyman continuum*. Huu ndio "sarafu" ya reionization: ulimwengu ulianza kupitisha mwanga baada ya fotoni za kutosha za aina hii kuachiwa ili kuendelea kuweka hidrojeni ya kati ya galaksi katika hali ya ionishi.

Lakini galaksi yenyewe pia imejaa hidrojeni. Sehemu kubwa ya mwanga wa ionishi unaotengenezwa humo hunyonywa kabla haujaondoka — hutumika kuionisha gesi ya galaksi yenyewe. *Escape fraction* ni sehemu inayofanikiwa kutoka hadi nafasi kati ya galaksi, ambako inaweza kweli kusaidia kuionisha ulimwengu mpana zaidi. Hii ndiyo kiini cha swali, na ni vigumu kuipima kwa sababu mbili.

Kwanza, wakati wa reionization, mazingira kati ya galaksi bado yana hidrojeni nyingi isiyo na chaji, ambayo hunyonya mwanga huohuo unaojaribu kuugundua — kwa hiyo mwanga uliovuja kwa kawaida hautufikii kabisa. Pili, hata unapoweza kuona sehemu yake (muda mfupi baada ya kipindi hicho, kupitia mstari wa kuona ulio wazi kuliko kawaida), kubadilisha ugunduzi huo kuwa escape fraction kunahitaji kugawanya mwanga unaouona kwa kiasi ambacho galaksi ilizalisha — na kiasi hicho pia hakiwezi kuonekana moja kwa moja. Lazima ukikadirie kwa modeli: kutokana na mwanga mwingine wa galaksi, historia yake inayokadiriwa ya kutengeneza nyota, na dhana kuhusu nyota zenyewe.

Ndiyo maana makadirio ya escape fraction yana ukingo mpana wa kutokuwa na uhakika, na ndiyo maana — mara baada ya kunyonya kwa mwanga kati ya galaksi pia kuhitaji modeli — ugunduzi uleule unaweza kuunga mkono majibu ya masafa mapana. Namba hii ni ujenzi upya, si usomaji wa moja kwa moja.

Waandishi walifanya nini

- Walithibitisha umbali wa galaksi kwa spectroscopy ya kina kutoka chombo cha MUSE kwenye VLT, ambacho kilinasa mstari mmoja wa utoaji — Lyman-alpha — wenye umbo lisilosawazika linalotarajiwa kwa mstari huo katika redshift kubwa, na kuweka redshift kuwa $z = 4.442$. Walikadiria uwezekano wa kuwa chanzo cha mbele kilijipanga kwa bahati katika mstari huo wa kuona kuwa 0.0076%.
- Waligundua mwanga wa ionishi unaotoroka (Lyman-continuum) katika picha ya kina ya Hubble F435W — kichujio ambacho, katika redshift hii, huona tu mwanga ulio chini ya ångström 912 unaohesabika kama "uliotoroka." Ugunduzi una nguvu ya 5.2–5.3σ (sigma hupima umbali wa ishara kutoka kelele inayotarajiwa; 5σ ni kizingiti kikali sana cha takwimu, si uthibitisho kwamba tafsiri ni sahihi — mwongozo), na ulilinganishwa pia na flux katika maeneo milioni moja tupu ya anga kuhakikisha si kelele.
- Waliondoa mtego wa kawaida wa madai ya aina hii — kwamba "mwanga unaotoroka" kwa kweli unatoka kwenye galaksi ya redshift ndogo iliyokaa kwa bahati mbele — kwa kutumia umbo lililotenganishwa la chanzo na utenganishaji maalum wa mwanga wa jirani hafifu.
- Walitengeneza modeli ya nyota za galaksi kwa kulinganisha rangi zake zote za Hubble na JWST

(kwa programu ya CIGALE na modeli kadhaa za makundi ya nyota), zikielekeza kwenye mlipuko wa hivi karibuni wa kutengeneza nyota ulioanza miaka milioni chache iliyopita.
- Walitengeneza modeli ya kiasi cha mwanga wa ionishi ambacho mazingira kati ya galaksi yangenyonya njiani, kwa mistari 10,000 ya kuona iliyoigizwa, na wakaunganisha taarifa zote kukadiria escape fraction.
- Kwa mara ya kwanza katika redshift kubwa kiasi hiki, walijaribu njia *isiyo ya moja kwa moja* ya kutambua uvujaji — umbo na ukubwa wa mstari wa Lyman-alpha ("halo fraction" yake) — dhidi ya ugunduzi wa moja kwa moja.

Walichokuta

- Chanzo cha mbali zaidi cha Lyman-continuum kilichowahi kugunduliwa moja kwa moja hadi sasa, katika z = 4.442.
- Ugunduzi halisi wa mwanga wa ionishi unaotoroka wenyewe — si hitimisho lisilo la moja kwa moja, bali ishara katika picha yenye 5.2–5.3σ.
- Escape fraction kubwa, katika masafa ya 50–100% kutegemea dhana zinazotumiwa — kubwa, lakini inayotegemea modeli. (Kadirio tofauti la *relative escape fraction* ni kubwa zaidi na linaweza kuzidi 100%. Huo ni matokeo ya namna linavyofafanuliwa — linalinganisha mwanga wa ionishi unaotoroka na urujuanimno wa galaksi bila kwanza kusahihisha kwa vumbi — si ishara kwamba mwanga mwingi unatoka kuliko nyota zinazalisha.)
- Ushahidi kutoka kwenye modeli ya mwanga wa nyota kwamba mlipuko wa hivi karibuni wa kutengeneza nyota unasukuma uzalishaji na kutoroka kwa mwanga wa ionishi.
- Kwa maneno ya waandishi, "uungaji mkono wa tahadhari" kwa kutumia umbo la mstari wa Lyman-alpha kama kiashiria cha kutoroka katika redshift kubwa.

Kile ambacho utafiti huu hauthibitishi

- **Hautambui** "galaksi zilizoionisha upya ulimwengu." Hii ni galaksi moja, na iko takribani miaka milioni 250 *baada* ya reionization kuisha, si wakati wa kipindi hicho. Ni hatua kuelekea kipindi hicho, si picha yake.
- Escape fraction **si kipimo cha moja kwa moja**. Imejengwa upya kwa kugawanya mwanga unaoonekana kwa makadirio *ya modeli* ya mwanga uliozalishwa, kisha kusahihisha kwa kiasi *kilichowekwa kwa modeli* cha kunyonya kwa kati ya galaksi — na waandishi kwa makusudi wanatumia mstari wa kuona wenye upitishaji mzuri, kwa sababu galaksi ambayo mwanga wake uliovuja unatufikia lazima iwe katika mwelekeo ulio wazi kuliko wastani. Masafa mapana (50–100%, na makubwa zaidi kwa kipimo cha relative) ndiyo ishara ya wazi ya utegemezi huu wa modeli.
- **Haithibitishi** kiashiria kipya cha Lyman-alpha. "Uungaji mkono wa tahadhari" kutoka kitu kimoja ni jaribio la kwanza, si uthibitisho.
- Peke yake, **haithibitishi** kwamba vipindi vya ghafla vya kutengeneza nyota ndivyo vilivyoendesha reionization. Hilo ni tafsiri inayoweza kueleweka kutokana na galaksi hii moja na uchambuzi wa

kiashiria, si sheria iliyothibitishwa.

Ushahidi una nguvu kiasi gani

- **Ni mkubwa** pale ulipo wa moja kwa moja: redshift (mstari wa Lyman-alpha wenye umbo bainifu, pamoja na uwezekano wa 0.0076% wa uchafuzi wa chanzo cha mbele) na ugunduzi wa mwanga unaotoroka (5.2–5.3σ, uliokaguliwa dhidi ya apertures milioni moja tupu, huku uwezekano wa chanzo cha mbele — tatizo ambalo limeangusha madai mengine ya uvujaji katika redshift kubwa — ukifungwa kwa uangalifu).
- **Ni dhaifu zaidi, na waandishi wanasema hivyo wazi, pale panapotegemea modeli:** *thamani* ya escape fraction (inayotegemea modeli ya nyota na mstari wa kuona wa kati ya galaksi uliochaguliwa), umuhimu wake kwa reionization (kitu kimoja pamoja na tafsiri), na kiashiria kipya (jaribio la kwanza la tahadhari).
- Uadilifu wa makala uko katika masafa yake. Inaripoti vipindi badala ya namba moja, inaita uungaji mkono wa kiashiria "wa tahadhari," na hata inakataa kutegemea moja ya makadirio yake yenyewe ya upitishaji wa kati ya galaksi. Hii ni makala makini ambayo haijitangazi kupita kiasi; hatari ya hype iko zaidi nje yake.

Kwa nini ni muhimu

Ugunduzi wa moja kwa moja wa mwanga wa ionishi unaotoroka sasa umefikishwa karibu kadiri inavyowezekana na kipindi cha reionization — kwenye ukingo ambako mwanga bado, kwa shida, unaweza kupita. Hilo lenyewe lina thamani. Lakini matokeo tulivu zaidi huenda yakawa muhimu zaidi: ukiingia *ndani* ya reionization, njia ya moja kwa moja hushindwa kabisa, na kila kitu hutegemea viashiria visivyo vya moja kwa moja vilivyokalibishwa kwa galaksi za karibu na rahisi zaidi. Kujaribu kiashiria kimoja hapa, ambapo bado unaweza kukilinganisha na ugunduzi halisi, ndiyo njia ya kupata sababu ya kukiamini baadaye, mahali ambapo huwezi tena kuona uvujaji wenyewe. Thamani ya MXDFz4.4 si sana "tumepata galaksi iliyouionisha upya ulimwengu," bali "tunajifunza jinsi ya kusoma uvujaji, na tunaanza kuhakiki zana tutakazotumia gizani."

Muhtasari safi

Wanaastronomia waliotumia Hubble na JWST wamegundua moja kwa moja urujuanimno ionishi unaotoroka kutoka galaksi moja katika redshift 4.442 — ugunduzi wa mbali zaidi wa aina hii hadi sasa, takribani miaka milioni 250 baada ya reionization ya ulimwengu kuisha. Ugunduzi wenyewe ni imara. Escape fraction inayoweza kunukuliwa sana ya 50–100% haikupimwa moja kwa moja bali ilijengwa upya kupitia modeli za nyota za galaksi na kunyonya kwa mwanga kati ya galaksi katika mstari wa kuona uliochaguliwa kuwa wenye upitishaji mzuri, ndiyo maana masafa yake ni mapana. Pamoja na ugunduzi huo, timu ilifanya jaribio la kwanza katika redshift kubwa la njia isiyo ya moja kwa moja

ya kutambua mwanga unaotoroka — umbo la mstari wa Lyman-alpha — na kupata “uungaji mkono wa tahadhari.” Ni matokeo ya kitu kimoja yaliyotolewa kwa uangalifu: uvujaji halisi umeonekana, namba yake ina kutokuwa na uhakika kwa uaminifu, na ni hatua ya kwanza kuelekea zana ambazo wanaastronomia watahitaji pale uvujaji wenyewe usipoweza kuonekana tena.

Ukaguzi bila kupamba ukweli

Kile makala inaonyesha: Ugunduzi wa moja kwa moja wenye 5.2–5.3σ wa mwanga wa ionishi unaotoroka (Lyman continuum) kutoka galaksi katika z = 4.442 — redshift kubwa zaidi kwa ugunduzi wa aina hii hadi sasa — huku uwezekano wa uchafuzi kutoka chanzo cha mbele ukiwa umeondolewa kwa uangalifu.

Kile kinachowezekana lakini hakijathibitishwa: Kwamba escape fraction ya galaksi ni 50–100%. Ugunduzi ni halisi; sehemu hiyo imejengwa upya kupitia modeli za makundi ya nyota na kunyonya kwa kati ya galaksi (katika mstari wa kuona wenye hali nzuri), ndiyo maana ina masafa mapana. Pia kinachowezekana lakini hakijathibitishwa: kwamba umbo la Lyman-alpha linafanya kazi kama kiashiria cha kutoroka katika redshift hii — makala inatoa “uungaji mkono wa tahadhari” kutoka kitu kimoja.

Kile haionyeshi: Kwamba hii ni galaksi “iliyofanya reionization ya ulimwengu” (iko baada ya kipindi hicho, na ni kitu kimoja), au kwamba vipindi vya ghafla vya kutengeneza nyota ndivyo vilivyoendesha reionization (hilo ni tafsiri, si uthibitisho).

Mipaka mikuu: Sampuli ya kitu kimoja; escape fraction inayotegemea uchaguzi wa modeli na mstari wa kuona ulio wazi kwa makusudi; jaribio la kwanza na la tahadhari la kiashiria kipya; na ugumu mkubwa wa kuchunguza mwanga wa ionishi unaotoroka karibu sana na kipindi ambacho mwanga huo huwa hauonekani kabisa.

Msomaji wa kawaida anapaswa kuwa na uhakika kiasi gani? Uhakika mkubwa kwamba mwanga unaotoroka uligunduliwa kweli, na kwamba huu ndio ugunduzi wa mbali zaidi wa aina hiyo hadi sasa. Uhakika mdogo hadi wa wastani kuhusu escape fraction halisi — ichukulie “50–100%” kama masafa yaliyotokana na modeli, si kipimo. Uhakika wa wastani kuhusu kiashiria kipya: ukaguzi wa kwanza unaotia moyo, si zana iliyothibitishwa kabisa.

Masasisho baada ya kuchapishwa

- **Marekebisho · 2026-07-28**

  Baada ya maoni kutoka kwa Ilias Goovaerts, mmoja wa waandishi wa paper, makala sasa inaanza kwa kuzungumzia mwanga ionishi badala ya urujuanimno kwa ujumla, na inaweka wazi kwamba ni urujuanimno wa urefu mfupi tu — chini ya kikomo cha Lyman cha ångström 912 — unaoweza kuionisha, huku urujuanimno wa urefu mrefu zaidi ukiwa si ionishi na ukionekana mara kwa mara kutoka galaksi zenye redshift kubwa.

Vyanzo

Goovaerts et al., arXiv:2603.04517 (accepted in The Astrophysical Journal)
https://arxiv.org/abs/2603.04517

The Astrophysical Journal (2026), DOI 10.3847/1538-4357/ae75b0
https://doi.org/10.3847/1538-4357/ae75b0